

Megújulás.

A kénosi templom megújítása ünnepén mondott felavató beszéd.

II. Kor. 5. 17. „A régiék elmúltak, ime ujja lett minden“.

Neh. 8. 10. „Mert szent e nap a mi Urunknak. Ne bánkodjatok, mert az Urnak öröme a ti erősségetek“.

Ha lélektani alapon vizsgáljuk azokat a tüneményeket, melyek napjainkban a falu meg a város lakói között lejátszódnak, értékes tanulságokat vonhatunk le. A mezőn arató munkás sietve végez s mintha nem volna ideje az ifjak hajdan oly megható énekére! Másfelől azonban egész munkás napját áldozza fel, ha a templomba hívják, hogy ott az igét hallgassa, a zsoltárt énekelje. Majdnem azt mondhatnók, hogy Istenhez tértünk s inkább lemondunk e világról, csak hogy vele, az égi atyával lehessünk. Szegénységünket emlegetjük s panaszkodunk, hogy a mindennapi élet terhei alatt roskadunk s mihelyt azt látjuk, hogy templomunk falai repedeznek s nincsen olyan közös otthonunk, hol lelki pihenőre és fellendülésre összegyűlhetnénk, azonnal készek vagyunk feledni saját házi gondunkat és sietünk áldozni Isten oltárán.

Őseink magasztos példái megjelennek. A faji és nemzeti büszkeség élénk pírja kiül az arcunkra, mert mi méltók akarunk lenni őseinkhez. A régiék megújulnak. Buzgó imádság csendül meg százezrek ajakán s hittel zengi minden ajak:

„Tied vagyok, tied hazám, e szív, e lélek,
Kit szeretnék, ha tégedet nem szeretnék“.

Amily édes, boldogító keblemben az érzelem, ha reád gondolok édes hazám, épp oly hevítő, lelkesítő, ha téged ölelhetlek keblemben legdrágább kincse, én boldogító *hitem*. Tied va-

gyok jó Atyám, Isten. Lelki éhség és szomjuság hajt Isten háza felé. Mint a nap hevében tikkadt ajak epedve kívánja a forrás enyhítő vízcseppjét, úgy az élet és sors gondjai között elcsigázott lélek a hit balzsamát! Lelkünk megtelik nemesítő új gondolatokkal, szivünk vigaszt talál, mihelyt elénekeljük a zsoltárt: „Szivemet hozzád emelem és benned bizom Uram“.

Az apostol szavai kissé mélyebb vizsgálódásra utalnak. Mit jelent ma, hogy a régiek elmulnak, mindenek megújulnak?

Elmulás! Mi ez? Csupán tünemény, csupán változás, átmenet tegnaptól mára, csupán annyi, ami ezzel az ősrégi templommal történt, levetkőzvéen régi köpenyét, újat öltött magára, de ő az, aki volt: istenháza. Épp mint az ember! 70—80 év hosszú sora lankadó szemei előtt, de ő ugyanaz, aki hajdan ifjú volt és vidám. Ő látja a zöldelő fa lombját, ő gyönyörködik a virág illatában, ő is elmondja Petőfivel: gyermek vagyok, gyermek lettem újra. Ami volt, az mindig legyen, mert ugyanaz a teremtő egyszer elvégezvéen, szüntelenül ismétli az újra teremtetést. Az ó világ pesszimista prédikátora csak azt ismétli: vanitatum vanitas! Minden hiábavaló. A mi volt, az lenni fog. Ikarus hajdan akart repülni, most már repül. Archimedes megtalálja azt a pontot, honnan kimozdítja sarkából a földet, hiszen maga a föld végezi szédületes futását, és most már szárnyon repülő ember átrepüli, megkerüli a vak csillagot. A régiek elmulása nem ijeszt, mert az elmulás csak változás, a változathoz pedig gyönyörködtet. Mi, akik Európa kontinense közepén vagyunk elhelyezkedve, élvezzük az évszakok egymásutánját s ha ránk borul a tél sanyaru hidege, megvigasztal a tavasz májusi reggele. E változatok hatása alatt nemcsak testileg alkalmazkodunk, hanem lelkileg is épülünk, mert gondolkozó elménk szüntelenül találkozik e kérdésekkel: miért és honnan mindez? Ki és mi az, ami létrehozza az életet és meg is szünteti azt? Miért, hogy az emberi élet annyival rövidebb, mint némely állatoké, és miért, hogy az emberek világában a kezdő, a gyermekember élete számos esetben csak arasznyi nagy, és miért, hogy az egyik ember a másiknak élete ellen tör, s miért, hogy a jóllét és boldogság, emberi felfogás szerint, oly aránytalanul van megosztva?

Kérdezzük, kérdezzük és mert nem rendelkezünk megfelelő tudással, magában a csodálatos világ alkotójában, Istenben keressük a hibát. A létezés és minden létezés okát. Istent han-

gulatunk és jó vagy rossz érzésünk szerint néha úgy bíráljuk, mintha nem is létezne, néha pedig azt követeljük tőle, hogy csak reánk legyen gondja.

Magyar fajunkról azt a birálatot hangoztatják, hogy vagy semmit sem hisz, vagy mindent elhisz. Az egyik vád keretébe esik a tudáson alapuló hit, a másikba a babona. Mi, unitáriusok a felvilágosodásnak nemcsak hívei, hanem apostolai is voltunk, s mégis igen sokszor felüti fejét közöttünk a babona. Mindennapi nyelvhasználatunkban ma is szerepel a megbabonázás, vagy ennek kisebb faja, a megigézés. Nemcsak hit, hanem jellem kérdése is ez. Ezt úgy kívánom érteni, hogy akinek tiszta a lelkiismerete és érintetlen a becsülete, azt nem zavarhatja meg hitében s nem ronthatja meg becsületében senki és semmi. Én nem szeretnék arra gondolni, hogy a huszadik évszáz, a mai kor unitáriussa a tudatlanság sötét ösvényein tévelyeg. Már csak az a faji tiszta értelem és józan ítélet, amely székely népünket hosszú életén át meg tudta tartani öröklött tiszta hitében és józan gondolkozásában, biztosít minket arról, hogy a régiek csak formailag mulnak el, de lényegükben, igaz tartalmukban megmaradnak.

Mi hát a megújulás?

A megújulás a megnemesedés, a megtisztulás. Ma már tudja a legkisebb falu lakója is, hogy nemcsak az állat-, hanem a növényvilág is a nemesítés, a tökéletesítés útján haladva, évről-évre szebb és tartósabb alakban jelenik meg, mert rendelkezünk a nemesítés és tökéletesítés módjával és eszközeivel.

A mi unitárius vallásunknak — mondhatnám — jogosult dicsekvése, hogy mindig a haladás zászlóvivői között haladtunk, vezetői voltunk, holott hitünk története élénken mutatja, hogy elődeink soha sem mondhatták azt, amit hittek. Fejedelmi parancs és országos törvény szavai kényszerítették elődeinket, hogy Jézust Isten gyanánt imádják és segítségül hívják. Engemet fájdalmasan érint, valahányszor elszakitnak az én mennyei atyámtól, Istenemtől, mert én csak őt szeretem, benne bizom, tőle várok minden jót s csak őt tudom imádni és szeretni őszinte szívvel és hittel, mert csak ő emel ki engemet a világ gyarlóságai közül abba a tökéletes lelki állapotba, ahol övé és egyedül csak az övé vagyok. Mert én csak ebben a lelki állapotban tudok ráismerni Jézusomra, csak akkor és így tudok imádkozni és vele együtt járni be az én földi életem útjait.

Sokszor hangoztatjuk, hogy nem könnyű unitáriusnak lenni. Igazunk van. Unitáriusnak lenni annyi, mint túl emelkedni a köznapiságon, annyi, mint tisztán látni és helyesen gondolkozni mindenről, amit a világi élet előnkbe tár. Az unitárius maga kell, hogy megjelenjék Istene előtt, ő és csak ő kérheti Istentől a bocsánatot.

Egyszer egy gyermek keserűségében a közelben talált kis tócsában el akarta veszíteni magát, de midőn a víz tükrében megpillantotta a kék eget, fölismerte azt a nagy világot, amelyben ő olyan kis parány, de amely olyan szép, olyan isteni, hogy abban lenni csupa öröm s boldogság, mert minden tiszta szív magát Istent látja, magával hordozza és ebben áll boldogsága.

Olyan a székely falu közepén emelkedő unitárius templom az ő égbenező tornyával, mint a székely ifju, kinek kalapján a választottjától ajándékba és foglalóba kapott virágbokréta díszeleg. Övé ez és ettől függ öröme, boldogsága, élete és jövője.

Tiétek, kedves kénosi szeretett hiveim, ez a feldíszített templom. Innen van a boldogság pírja arcotokon, itt terem a megújulás, az Istenhez térés, a megtisztulás. Nálunk az, amit gyónásnak neveznek, nincsen szokásban. És mégis van gyónásunk. Mi is érezzük hibáink és bűneink súlyát. Mi is tudjuk, mert igaz példák mutatják, hogy midőn egy-egy unitárius ember azzal szerzett magának elégtételt, talán vélt sérelméért, hogy a vallását elhagyta, többé nem lelt nyugalmat ezen a földön. Üldözni kezdte saját lelkiismerete, és talán még korai sirjában sem talált nyugalmat, enyhülést.

A megújulás alatt azt értem, hogy lelkem megfürdik a mai nap új gondolat-tengerében. Ünnepnapot tartok, Isten elébe vonulok, elfoglalom helyemet az Úr házában. Várom az ígét, keresem a vigasztalás gondolatát és egy rövid óra alatt mintha ujraszülettem volna. Könnyebb és gyorsabb a járásom. Derültebb, tisztább az arcom. Megújultnak érzem magamat, de megújult körülöttem a világ. Ime a régiek elmulnak, mindenek megújulnak.

Az unitárius ember hitélete próbatételek és tragédiák hosszú sorozata volt. A fejedelemség korában a háromszékiek 70 évig voltak babiloni fogságban, vagyis Rákóczi fejedelem nem engedte közéjük az unitárius püspököt, ellenben Keserüi püspök faluról-falura járva, kesergette őket. Kemény eszközök-

kel kényszerítették, hogy unitárius hitőket megtagadván, trinitáriusokká legyenek. Ezek a régi, sötét napok azután számtalanszor megújultak. Eszembe jut Salamon király ítélete, midőn két anya perel egy gyermek miatt. A hamis és az igazi anya. A király ítél: kétfelé metszetem a gyermeket, hadd legyen mindkettőtöknek. Nem, uram, sikolt az igazi anya, a gyermeket ne bántsod, a gyermek hadd éljen a hamis anya mellett, de én megtartom magamnak igaz anyaságomat. Ugyanúgy tör ki előttem a férfi és nő, kitől el akarják venni tiszta és szép unitárius hitét. Nem, uram! Napszám után éldegélek, szegény vagyok, de van egy öröklött drága kincsem, a vallásom, ezt nem adom, ez kísér el engemet a siromig.

Aki próbára teszi hitemet, megerősíti azt. Észreveszem, mennyire szeretem azt. Érzem, hogy e nélkül mit sem érne nekem az élet, olyan lennék, mint a földönfutó, aki menekülni akar magától, de vele száguld keble óriása. Nem lehet elválnom. Mi egy életre születtünk, s csak egy temetőben leszen pihenésünk.

Hittestvéreim, a templomújíto Nehemiás nekünk mondotta: „Szent e nap a mi urunknak. Ne bánkodjatok, mert az Urnak öröme a ti erősségetek“.

Úgy legyen! Ámen.

Dr. Boros György,
unitárius püspök.

Amit október beszél...

(Reformációi.)

Alapíge: Jób XXVI. 14a. „Ime ezek az ő utainak részei, de mily kicsiny rész az, amit meghallunk abból!”

Gyermek korom óta különös vonzalmat érzek a nyaratemető októberi napok iránt. És ez a vonzalom nőttön-nő a lelki érettség elmélyülésével. Nemcsak mint magyarnak, de mint hívő embernek sokat-mondóak ezek az egyhangú, szürke napok. Az a fényűző pazarlás, amivel az októberi szél szórja szét a hulló levelet, a belém döbbenő nagy csend, mely a távozó madarak hattyudala után reám borul, a szintelenné vált mező, a megülő barna köd bennem nem a fájdalmat, hanem a hitet támasztják fel. Egy nagy élettörvényre, az Isten útjára vezetnek. A fiatal fa csak akkor nőhet és terjeszkedhetik, napfényt és szabad levegőt csak akkor kap, ha óriás szomszédja kidől. Új sarjadás csak akkor pezsdül, ha elhalt felette a régi; hős költemény dúló csaták után kel ki a lélekből, tavaszi szerelmi szimfónia őszi elégiák bánatos hangjai elhalása után születik. Elmulik, elpusztul minden, ami megérett az elmulásra, mondja a búzaszem regényes története s susogja október, hangjában és pazar gesztusában annyi nyugalom van s annyi meggyőző erő, hogy lehetetlen nem hinnem az enyészetben rejlő új életcsirában, lehetetlen a tavaszt nem látnom az őszben. Ez az Úr útjának egyrésze . . .

És ez az olykor hallgatag, kedves, vén-pazarló október, figyelő lelkemnek tovább beszél. Hangja hasonlatos a férfiéhoz, aki közeledik a megérdemelt, boldog öregséghez. Aki élt, szenvedett, szeretett, küzdött, elbukott, aki ivott az élet gyöngyöző

poharából, de állt koporsók mellett s zokogó létekkal hajolt sirok fölé és most magabizóan közeledik a beteljesüléshez. Igen, október a beteljesülésnek a hónapja. Októberre gyümölcs lesz a virágból. A tavasz ideges vajudása, a nyár verejtékes munkája egy nagy előmlő beteljesülésbe szakad bele. A szinpompák gazdagsága a beláthatatlan aranymezőkben! Mintha a természet azért borította volna lombba a fákat, hogy majd egyszer ez a nagy festő, október, reálehelje művész zseniálitásának megérett jeleit. És az a nagy, felelősségteljes munka, ami reáhárul ezekre a napokra; a széthullott magvak gondos eltakarása, apró együgyü életek átmenekítése a jövő, kiviruló életbe, és az a nagy nyugodtság, amellyel e napok hivatásukat végzik, egy a már tapasztalt, érett intézkedés keze munkájáról győznek meg bennünket . . . Októberre megérik minden, maga a nagy természet is. Ez az Ő utjának egyrésze . . .

De októberre megérik az emberi gondolat is, testvéreim! Szimbolikus jelentősége kifejezésre jut a nagy forradalmakban. Gondolatok-e valaha erre? Októberben születnek meg a nagy világmegváltó forradalmi eszmék. Mindannyian emlékszünk még, hiszen csak most történt, milyen ujjongással, mennyi szeretettel vártuk őket, a mieinket, vissza a sáros árkokból és véres mezőkről, fogoly táborok rettenetes kínzó kamráiból, s milyen meghatódva üdvözöltük a fehér kendős, fehér őszi rózsás hazatérőket. A nagy összeölekezésben egy gondolat kerített hatalmába bennünket s ha szavakban nem is fejeztük ki, de éreztük, hogy mindabból, amin átmentünk, elég volt. A mézárulásból, bűnből, szennyből, testi és lelki rothadásból. Akkor hittük, hogy végre átestünk: a nagy leckén, álcás, csunya valónkat levetkőzve, megutálva, újra az Isten közelségébe kerültünk. De mennyire csalódtunk. Hiába tárult fel előttünk az Istenes út, mi csak a bosszúvágy, a megtorlás eszközeihez nyultunk. A békéért, amit annyi vággyal vártunk, egy nemzedék életével fizettünk. S ki tudja, mit tartogat számunkra a jövő. A mi szenvedésünk talán egy nyitány egy rettenetes szimfóniához, mert hasztalan szól az Isten, . . . „kicsiny rész az, amit mi meghallunk abból!”

És októberben pattant ki a keresztény világ legnagyobb forradalma, a Reformáció. Egy pusztulásra megérett, züllött világ nyomasztó légköréből úgy tört elő, mint üdítő forrás a romok alól. Az idők teljében úgy jött a gondolat, mint egy

üstökös a vaksötét éjszakába. Vakító fénye megremegtette a lelkeket, felnyitotta az alvajárók szemeit s lánggra gyújtotta azokat, akik szabad levegő után vágyódva, idáig csak vergődtek, mint a hamu alá rejtett tüzes üszök. Luther Márton 91 pontja volt a tüzes kanóc a kirobbanó lelki forradalomhoz. Ez a színes jellemű, lánglelkű barát szent nosztalgiától hajtva ment Rómába, hogy az örök város fényétől megittasulva, hitben megerősödve, lélekben felmagasztosulva térjen vissza hazájába. A tapasztalt dolgok azonban más csapásokra terelték figyelmét. A keserű csalódás nagy pillanata egy teljesen új világ kapuit tárta fel előtte. Megtántorodva állt meg, egy pillanattal egyensúlyát veszítve, mintha szédítő mélység hasadt volna fel szemei előtt, de nyugalma csakhamar visszatért s zavaros gondolata egy megrendítő elhatározásba lényegült. Hallotta, amint lelkében megszólal egy hang s rajta mindjobban elhatalmasodik: Meg kell reformálni a pusztuló világot, újjá kell gyurni a régi embert... Az első lépést már megtette, nevezetes hittételeit kifüggesztette a wittembergi vár templomának falára. A kockát eldobta, a hidat felszedte maga mögött, visszalépnie nem lehetett. És ő ment előre. Wittembergtől az útja Wormsig vezetett. Felmérve rövid ez az út, de életveszélyes. Számolnia kellett a legsötétebb eshetőségekkel. De ő ment, mindig csak előre... Mert foglyul ejtette egy titkos, belső hang, az Isten szava. Isten követének érezte magát s boldog meghatódottsággal felelte: „... Imhol vagyok Uram, küldj el engemet!” (Ézsaiás VI. 8.) És ez az önkéntes rajongó vállalkozása adta neki azt a nagy lelki-erőt, amellyel ellenségeivel szemben állva, szívretett kézzel mondta ki a történelmi nevezetességű szavakat: „Itt állok, másképp nem tehetek, Isten engem úgy segítjen!”

A Reformáció jelentősége felmérhetetlen. A szellemi fellázadás az Egyház pápáskodó hatalmát az alapköig le megrázta. Csaknem végkép ledöntötte ezt a sok csinnal és ravaszsággal felépített kolosszust. Császárok évszázadokon keresztül döngettek a falakat, kincset s emberéletet bőven áldoztak. De csekély eredménnyel. Utjukból csak egy pár epizód regényessége s leirhatatlan nyomor maradt. Róma továbbra is a világ urát játszotta. Innen indult ki s ide vezetett vissza minden út. De egyszer megszólalt a jerikói csodasíp, a gondolat s a bevehetetlennek látszó falak inogni kezdettek. Megrokkant az alap, ki-mozdult a kő, mállott a vakolat, reszketett a hatalmas város.

Mert mély igazság rejlik Napoleon mondásában: „Két hatalmas eszköz van a világon: a kard és a gondolat, de a gondolat győz a kard felett“. És ennek az időnek el kellett jönnie egy olyan egyházban, melynek alapítója az élet végcélját a békében, alázatosságban, tiszta szívben látta.

A puritán keresztény erkölcsöket visszaültette az életbe és a köztudatba. A lepecsételt Bibliát a társadalom közkincsévé tette. És ez az egy vívmány elegendő ok arra, hogy a Reformációt a keresztény világ legnagyobb forradalmának nevezzük. Kétségtelenül ennek a ténynek is megvoltak és megvannak még ma is a sötét oldalai a túlhajtott rajongásban. De az emberiségnek egy megmagyarázhatatlan, felszabadító vágya teljesült ebben a felfedezésben. Egy könyvre talált, mely beszélt hozzá fájdalmaiban, megtöretéseiben, zaklatásaiban. S mely, ha belefeledkezett, áthangolta egész gondolat- és érzés-világát. A Medici palotában láttam egy megható képet. Lobogó gyertyákkal megpakolt oltárt ábrázolt a festmény. Az oltár közepén egy hatalmas könyv s a könyv fölé egy férfi alakja hajlott, kinek szép, klasszikus arcán leplezetlen örömujjongásának könnyei csillogtak. Így örökítették meg a Mediciék a festő ecsetjén keresztül azt a magával ragadó, mámoros pillanatot, melyet nekik a klasszikus világ legnagyobb költő-filozófusának, Pláton munkáinak felfedezése adott. Így képzelem el én a Biblia első szabad kutatóit s a mai felfedezőket, akik megtalálják e könyvben az élet nagy értékeit; öröm könnyek között.

A Reformáció tovább menve egy tisztultabb vallásos világnézet kialakulását eredményezte. Mint az okos kertész, irgalmatlanul lenyesett minden vadhajtást, kitépett minden gyomot, mely a tiszta isten-látás mezején felburjánzott. A társadalmat pedig demokratizálni igyekezett. Savonarola egy pár évvel Luther előtt Firenzében megalakítja az „új köztársaságot“, melynek lelki fejedelme Jézus, törvénye az alázatos szeretet és feltétlen engedelmesség, jelszava vissza az Evangélium egyszerű világához. Savonarolát, mint megátalkodott eretneket Firenze piacán kivégezték, de elgondolása a későbbi reformátorok lelkében érzékeny visszhangra talált. S az új társadalmi kialakulásra nagy hatással volt. Így rombolt és alkotott, küzdött és hódított a Reformáció. Néha árrá dagadt s sodort mindent, néha, mint vizcsepp a sziklán, lassú, türelmes munkával repesztett, málasztott téves tanokat. Új talajt készített a tiszta isten-hit számára.

Egy helyen azonban e lelki forradalom derékba szakadt: *magánál az embernél.*

A szellemi fellázadás az Egyház pápáskodó hatalma ellen, a tiszta, puritán, keresztény erkölcsök visszaállítása a megméltelyezett gondolatba és szívbe, a lepecsételt biblia közkinccsé tévése, a társadalom demokrázizálódása, egy tisztultabb vallásos világnézet kialakulása mind megannyi vallomások, beszédes bizonyságok a hatalmas mozgalom mellett. Egy helyen azonban derékba szakadt a forradalom: *magánál az embernél.* Az ember most sem tagadta meg önmagát, ember maradt. Csak kívülről, csak a felszínen reformált. Ugyanabba a bűnbe sodródott, melyből a világot vélte megváltani. Egyik kezében a Bibliával, mint csalhatatlan tekintéllyel, másik kezében karddal, szemében a fellobanó máglyák bosszú-lángjával, egy hamis illuzióval ment hitet és embert újitani. Lélekben sohasem zárándokolt el Wormsig . . . Hiába szólal meg lelkünkben az Isten. csak egy kicsiny rész az, amit mi meghallunk abból. A hindu asszonyok örökös utját járjuk, mely megbízható adatok alapján egy drámai kálváriajárás. Indiában, egyes társadalmi rétegek között még ma is divatban van a gyermekházasság. Nyolc-tíz éves leánykák menyasszonyi sorsba jutnak. Éretlen, gyermeki testtel és lélekkel lépik át az új otthon küszöbét. És az élet száz gyilkos pokla vár rájuk, különösen, ha az anyós él a háznál. Az idő mulik . . . asszony, majd anyós lesz a gyermeked gyermekből, aki teljhatalmának tudatában, talán a mult szenvedése miatt, kamatostul kárpótolja önmagát. A mult becsapódik mögötte, mint egy fekete vár kapuja s csak a bosszút lihegő emlékek raja töri át lelkének falát. Hiába áldozzák fel népének legjobbjai önmagukat, hasztalan támadnak próféták, kik a bűnös rendszert ostromozzák, a hindu asszony-fülek süketek a halálra. Ez a kép a mi életünk. Kálváriát-járó, tragikus embereké. Mert olyanok lettünk, mint a rosszul beállított rádió, amely minden más hangot fog, csak azt az egyet nem, amelyet fogunk kellene. Az Isten szavának belénk döbbenő remégését.

Jönnie kell tehát egy új reformációnak, melynek kereszt-tüzében nem a külső forma, hanem a lényeg tisztul meg. Nemcsak a hitcikkely, hanem maga az ember. Hogy miképpen történjék, példa van rá bőven. Jézus útja Jeruzsálemtől a Kálváriáig, Pálé Damaszkusig, Dávid Ferencé Kolozsvártól Déváiig mind-mind ékes tanubizonyságok. Az istenes útnak, az Isten

szavának örökszép beteljesedései ezek. Testvérem! Állj meg előttük, gondolkozz, figyelj és hallgass! Három hang, három élet . . . Egy elhaló hang a keresztről jön. Summája alig öt szóban: „Legyen meg a Te akaratod!” A másik hirdeti, hogy „örökké tartó a szeretet.” A harmadik meggyőz, hogy „az igazság kikél a sírból.” Valahol, életednek egy elvitázhatatlan barikádján találkoznod kell e hangok valamelyikével, találkoznod kell az Isten szavának teljes megértésével. Ki tudja hol? Talán egy süppedő sírhantnál, egy nagy bucsuzásban, egy elhibázott, fájó öregségben, megindulásban. Testvérem! Ha megcsendül lelked mélyén egy ismerős hang, mely a végtelenségből jövő zenének lágy remegésével tölti el, reád virradt az első reformáció. Tárd ki megújulásra váró lelked kapuját. Forró könnyekben sirasd meg elmuló régi életedet. Ajkaid hadd remegjék a boldogító ígét: „Szólj Uram! Örök életnek beszéde van tenálad!” Ámen.

Simén Dániel.

Krisztus életed országútján.

(Adventi.)

Alapíge: Mt. XI. 17. „Sipoltunk néktek és nem táncoltatok; siralmas éneket énekeltünk néktek és nem sirtatok”.

Minden ember lelkében él a vágy egy eltemetett szép emlék után. Az emlék után, amely egy pillanatra kivillan életünk szürkeségéből, mint a felszínen bukdácsoló ezüst-halpikkely a tenger özönéből. Valami végtelen melegség kerít hatalmába, ha tekintetünk megragadhatja e tovasikló pillanatot s habzsoló mohósággal élvezheti ki ez *elvarázsolt kastély* szépségét; a mult vizében fehérre mosott körvonalait, minden kis rejtett zegzúgát, mielőtt a feledés ős, titkos világába merülne... Minden nemzet életében, különösen, ha szenvedésteli az élete, megjelenik az elmúlt boldog „aranykor” képe, mint zord kastélyban az elköltözött úrnő fehér lelke, hogy egy pillanatra a gondszülő árnyat elűzze s a búsongó lelkét mosolyra derítse. Igen, a multnak az emlékeken keresztül végtelen vigasztaló hatalma van felettünk. Általa megszépül egy csunya percünk, elsimul rútságunk ránca s megtisztul, mint Seloé tavában, a lelkünk. De a mult ezerarcu, mint maga az élet. Arany mosolya mögött gyakran húzódik meg egy-egy sötét, vádló tekintet. Szúrós tekintete lelkiismeretünbe nyílalik s kegyetlen szigorral számoltat le multi cselekedeteinkről. Ilyenkor megremegünk, megborzadunk és összerázkodunk, mert érezzük, hogy vádjában sok az igazság. Érti az öreg, ki ifjusága vétkeit siratja, mert erőit léha, vad tivornyákon elpazarolta s most kiasszott velővel s száradó tüdővel tengődik örömtelen hosszú napokon és még hosszabb éjszakákon, érti az özvegy, ki eltévedt leányát siratja, akít rosszul nevelt, hiuságra és bűnre oktatótt, érti a gyilkos, ki szen-

vedése kitörését fájlalja, most, midőn kezén és lábán a csörgő bilincs és a részeges, aki mélyen lesújtva bánkodik a mámorában elkövetett káron. És érzi egy nemzet, amely tékozló fiú módjára nyitott marokkal szétszórta „Isten drága pénzét“, a hitet, lesújtó ökölcsapásokkal szétzúzta a vérszerződés szent kapcsát, a testvérszeretetet s most, mint oldott kéve hull a versenyző élet országútján. Más népek reátaposnak, beszennyezik s közönyösen végig nézik vagy észre sem veszik fájdalmas féreg-vergődését. Mert az elszalasztott jó alkalom százszorosan mogbosszulja magát. Pedig Isten mindig nyújt alkalmat a megjobbulásra, a megtérésre, a boldog élet útjának megtalálására.

A hiba azonban bennünk van emberekben, akik kikapcsolva Istent tervünkből, építjük a magunk „bábel-tornyát“, önámító büszkeséggel szemléljük munkánk eredményét s hirdetjük halhatatlanságát. Csak amikor meginog az épület-kolosszus, amikor meghasadnak a téglafalak, recsegve-ropognak a gerendák s csörömpölve hull a cserép, csak akkor kapunk észbe s jövünk reá valamely végzetes hibánkra. Azelőtt hatástalan falra hányt borsó volt minden jóindulatu figyelmeztetés, unszolás, kérés. Érzitek-é, átlátjátok-e afiai, hogy a ti életetekre is reátalál Krisztus megrendítő mondása: „Sipoltunk és nem táncoltatok, siralmas éneket énekeltünk és nem sirtatok!“ Prédikáltunk, de szavunk kiáltó szó volt a pusztában, tanítottunk, de nem akadtunk igazi tanítványokra, jósoltunk, de jóslásunkért kinevettetek, mint valami piacon ülő pajkos suhancok, szeretünk, de lelkünk csak vörösre izzott és felégett a nagy szeretetben. S mindezt azért tettük, mert úgy éreztük, hogy mi vagyunk az Isten végtelen figyelmeztető hangjának sípjai s a siralmas énekek visszhangjai. Egy utolsó nagy próbát tettünk, mert először úgy gondoltuk, hogy hangszerünkben, szánkban és lelkünkben van a hiba és nem akartuk, hogy rajtunk száradjon a felelősség. Mégegyszer összeszedtük minden erőnket: „Sipoltunk néktek és nem táncoltatok; siralmas éneket énekeltünk néktek és nem sirtatok“.

* * *

E pillanatban nem tudom megállapítani arcotok vonásai-
ból a hatást, amit e szavak lelketekből kiváltak, de nekem
az az érzésem, hogy monumentélis erőt tartalmaznak. Bennük
kifejezésre jut a világirodalom legnagyobb hősének, Jézusnak a

prófétaságra vonatkozó legdrámaibb jellemzése. Nem véletlen az, hogy Jézus a sípban és a siralmas éneklésben látta a próféta jelképes szerepét. A síp, mint nemzeti hangszer, századokon keresztül, elszakíthatatlanul hozzánőtt a zsidó nép érzésvilágához. Eggyé forrt vele s a nagy tragédiák idején a szomorúságból a reménység birodalma felé ivelő szivárvány-hidat képviselte. Mig a hárfa bugó hangja, mélyágyu muzsikája mellett imára hajlott a lélek, mig a tilinkó mélabús hangja könnyeket kergetett a romantikus szemekbe, addig a síp felrázta, harcra sarkalta, életet, erőt vitt a fásult emberekbe. Éles, egyhangu, de végtelen melódiája, mint a vad népek monoton dobverése, felizgatta idegzetük, felkorbácsolta szunnyadó lelkiismeretük, megindította az egész embert. Emlékezzetek csak vissza, a síp előtt lehullottak Jerikó falai... És mig a zsoltár előmlő moraja megnyugtatta, addig a siralmas énekek éneklése lázadásra készítette a lelket.

A síp egyhanguan szóllott, a siralmas énekesek kórusa fájtó és végnélküli melódiákat énekelt, de mindkettő igazi hivatását csak a soha vissza nem térő nagy alkalmak idején élte meg. S itt mélyül el Jézus jelképes kifejezése a prófétasággal kapcsolatosan, mert a zene az, ami még haló porából is életre rázza az embert. Bizonyára mindannyian hallottatok Lehel vezér kürtjéről, mely kicsalta a halott katonát sírjából. A véres, piszkos hulla-ember mégegyszer fölemelte fejét, összezúzott karjával olyan mozdulatokat tett, mintha kardját keresné, riadóra készült. Vagy emlékeztek Kossuth Lajos bevezető szavaira, melyekből megszületett a magyar szabadságharc. „Úgy érzem, mondta ő, hogy Isten kezembe adta a tárogatót, hogy életre hívjam a holtakat“. Érzem, hogy egy síp vagyok az Uristen kezében, nem tehetek róla, hogy vészhangot adok, de szóllanom kell, mert érkezett a tettek ideje. Ez volt Izrael prófétáinak is a hivatása. Ha végig lapozzuk írásaikat, erről győznek meg. Egy örökös intés a föleszmélésre, a megjobbulásra. S ha néha belefárad a harcba, olyan bánatosan szól a próféta sípjafekete színeket fest képzelete. Ézsaiás a hálátlan szöllőtőhöz hasonlítja a zsidó népet, mely mellől az Úr elvonszolja a védőfalat, hogy lelegeltessék és eltapostassék. Amelyet parlagon hagy, meg nem metsz és meg nem kapál, hadd verjék fel a bozót és tövis és amelyet nem öntöz meg égi harmattal. Jeremiás még feketébbre festi Izrael sorsát, ha meg nem tér. „Né-

zek a földre, de imé, kietlen és pusztá; és az égre, de nincsen világossága! Nézek a hegyekre is, imé reszketnek; és a hal-
mokra, de mind ingadoznak! Nézek és imé egy ember sincsen;
és az ég madarai is mind elmenekültek. Nézek és imé a bő
termő föld pusztává lön; és minden városa összeomlott az Úr
előtt, az ő haragjának tüze előtt!“ Ézékiel látomása a csontok
völgyére vetül, ahonnan még a sakál is megriadtan menekül.
Intettünk, mondhatták a próféták, szóltunk, tanítottunk, könyö-
rögtünk, szerettünk, gyűlöltünk, sebeket vágtunk, gyógyítottunk
s aztán újra ostromoztunk. Új eget és új földet ígértünk, hús és
vér-szívet a kőszív helyett, békét a háborúságra, bölcs nyelvet
a hazugok szájába, világosságot a sötétségben járóknak, kö-
nyörületet a megtérőknek, megújuló erőt az ellankadóknak,
hitet a kételkedőknek. De mind hiába. „Sipoltunk és nem tán-
coltatok, siralmas éneket énekeltünk és nem sirtatok“.

S itt elhalkul a próféta szava, mint a kiszáradt vagy meg-
repedt sípnek a hangja, vagy örökre elakad, mint a Tiberis
hajója. Tolla ketté törik, mint az öngyilkos dráma-hős élete.
Ajkán végig vonaglik a mondás: „Sipoltunk néktek és nem
táncóltalok; siralmas éneket énekeltünk néktek és nem sirtatok“.
Testvérem, érzed-e ennek a szomorú, lehangoló képnek a kor-
szerűségét. Mintha csak ma itt a szemeink előtt játszódna le
a jelenet. Mintha a görög tragédiák ideje ismétlődne, ahol a
hős kitepi látó szemét, hogy ne lássa a mélységes űrt, mely
vesztébe rohanó népe előtt tátong. Mert nincs fájóbb érzés a
világon, mint hasztalan élni. Irni egy levelet, melyre sohasem
jön válasz, énekelni egy dalt, amely nem ver visszhangot, ölelni
valakit, ki kebelén kigyót nevel, ragaszkodni a kihült szivüek-
hez, kiáltani a süketeknek, követ kapni a kenyérért. Élni, küz-
deni és tudni, hogy mindez hiába. Ebbe a tudatba belehal az
ember, összeroppan még a prófétai lélek is. De jó az Isten s
új prófétát támaszt, új rajt állít az elesettek helyébe. „Az Isten
ott van az egekben s minden rendben van a földön“, mondja
Emerson „a legbölcsebb amerikai“. Sokszor megmosolyogtam
e mondást, de ma mélységesen érzem igazságát. A Gondvise-
lés úgy alkotta meg az emberi természetet, hogy a bukásban
találja meg a feltámadást. Egy befejezett mű, egy hatalmas ka-
tedrális szépséggel, hangulattal tölti meg a lelkem, de teljes ér-
deklődésem, figyelmem és gondolatom egy festmény köti le ott
egy sötét sarokban, amelyből hiányzik az utolsó ecsetvonás.

Vájjon miért nincs befejezve a kép? teszem fel a kérdést magamnak s képzeletemmel máris kiegészítésem gondolkodom. A megkezdett, de töretlen utak azok, amik igazítják és tüzelik az ember lelkét. Kaliforniában egy indiánok között működő hittérítő harminckilenc esztendő alatt egyetlen lelket térített meg. Halála után hárman jelentkeztek a munka tovább folytatására. És ma egy virágzó keresztény gyülekezettel több van a világon.

* * *

„Sipoltunk néktek és nem táncoltatok; siralmas éneket énekeltünk néktek és nem sirtatok“. Ismétli Jézus a nagy vádat. Őrállók voltunk, figyeltünk a bástyán, de hasztalan volt a mi vészjel-adásunk. Az Úr hívott bennünket s mi boldogan feleltünk: „Imhol vagyok Uram, küldj el engemet“. De hasztalan volt e mi küldetésünk. Most elérkezett az utolsó nagy alkalom, ideje, hogy fölébresszünk, életre rázzunk benneteket. Ideje, hogy reámutassunk életetek ezer rútságára s rávezessünk a boldog élet útjára. Mégegyszer megszólal Isten végtelen hangjának a sípja, az igazság lelke bennünk. Nem a régi megrepedt prófétai síp, amely nem bírja a sajgó fájdalmat, hanem egy a leveretéseken is új, diadalmas. Szerkezete, melódiája, a lélek, amely táplálja, új. Milyen szerencse, mérhetetlen boldogság, testvéreim! Hiszen egy új melódiájú lélek nélkül meddő lenne a mi adventi várakozásunk. Egy bájos, kis legenda jut eszembe, amely bizonyos szempontból fényt derít mondanivalóimra. Valahol a tengerek közepén volt egy sziget, melynek boldog lakói csupa zenészekből állottak. Ha játszani kezdtek ezek a népek, muzsikájuk mélyebb volt a tengerek vizénél, költőibb a fodros haboknál, elbűvölőbb a habléányok hangjánál. A király naponta örömkönnyek között hallgatta alattvalóinak csodálatra méltó teljesítményét. Az egyik napon, távollétében, nagy szerencsétlenség történt a szigeten. Elsülyedt a varázslatosan szép királyi kastély. Gyászba borult a sziget, reáfagyott a dallam a megrémült ujjakra, elhallgatott a zene. A király visszatérvén, tanácskozássra hívta össze a vezető embereket. Közösen elhatározták, hogy visszamuzsikálják az elsülyedt kastélyt. Szólt a zene éjjel és nappal a legavatottabb vezetők mellett. De hasztalan volt minden tudásuk és fáradozásuk. Már kiütközött az arcokon a fásultság és reménytelenség jele. Pihenőt tartottak, hogy erőt gyűjtsenek. Amíg pihentek, egy ismeretlen ifju zenész

elentkezett, mondván, hogy ő visszamuzsikálja az elsülyedt kastélyt. Mindenki lemosolyogta, de ő hittelten melódiába kezdett. Ömlött, áradt a visszasíró bús dallam az egyszerű fatilinkóból. Hatása mind mélyebbre hullott a fáradt zenészek lelkébe. Lassan, lopva, megszégyenülve az ifju köré állottak és játékba kezdtek. És az elsülyedt kastély emelkedni kezdett. Így, új vezető játszása mellett jöttek rá sikertelenségük nagy titkára. Rossz volt az alaphang, amiből kiindultak. Izrael prófétái is századokon keresztül prófétáltak, de mindig egy helytelen alaphangból kiindulva. Mindég a nagy személytelen tömegre igyekeztek hatni, háttérben egy erős, bosszuálló Istennel. Jézus egy új hangot fog le a prófétai sípon, a *szereket hangját, s személyes ügyé teszi a vallásosságot, a megtérést, a megjobbultást*, hozzád személyszerint beszél. Ez az adventi várakozásod öröme. Mert reád nézve egészen más dolog a nemzet fájdalmán vagy bűnén keseregni, jóllehet ez gyakran emésztőbb és lesújtóbb, mint önmagadén. Más dolog a nemzet halottját és a te halottadat a temetőbe, egy közkedvelt család leányát és a te leányodat esküvőre kíséni. Mindkét esetben él benned a rokonszenv vagy boldog öröm, a kettő közti különbség azonban nyilvánvaló. Egészen más dolog számodra faluddal együtt, amelynek te is egy polgára vagy, vendéget várni, vagy személyesen készülni a vendégfogadásra.

Jézus most még azonosítja magát az őt megelőző prófétákkal, hiszen pályája kezdetén van. *Sipoltunk, mondja. Tanítottunk, harcoltunk az igazságért. Egy volt az utunk, az akarástunk. De egy kevés idő még s a Mester más próféciába kezd. Minden nagy tanítás elé odateszi: „Hallottátok, hogy megmondattott a régieknek . . .” „Én pedig azt mondom néktek . . .”* Hallottátok a régi melódiákat, nagyon szeretem őket, mintha az enyémeek volnának, de én mást szint adok hozzájuk, más alapokra helyezem. Hallottátok a régi próféciát, mintha lelkemből szakadtak volna fel, olyan igaznak látom, de én az én országom, az én életem, amit nektek átadni szeretnék, mégsem e világból valók. Egy új melódiába kezdek hát, egy új országot hirdetek, egy új törvényt alkotok s mindezt érted, személyszerint érted, barátom. Új utakon járok, a *te életed országutján*. Nem szerénységből vagy prófétai tüztől hevítve hirdette Keresztelő János: *„Készítsétek az ő útját, egyengessétek az ő ösvényét”*, hanem helyes előérzetből és tiszta megítélésből.

Vágjátok le az önzés büszke halmait s töltsétek be a bűn undok mocsarait, a tévelygések sötét völgyeit. Egyengessétek az ő útját. Az ő útját, amely személyszerint tehozzád vezet.

Adventi napok! A várásnak és készülődésnek napjai. Ha egy jó barátod jön hozzád, ha egy soron-kivüli vendéget fogadsz, úgy-e testvérem, a lehetőségek szerint elkészülsz. Kiszepred a régi ház udvarát, fényesre törülgeted a kopott, egyszerű butoraidat, friss levegőt engedsz be a szűk ablakon, nyájas, kedves szavakon gondolkozol, amivel vendéged fogadod. Ha mindezt megteszed érte, az ő kedvéért, most légy önző, csinálj egy lelki „nagyakaritást” saját magadért. Királyi vendég néz be házadhoz, hogy megtanítson önmagadért élni, de úgy, amint Ő élt érte. Ő nem kér, hanem hoz. Hozza tövis koronáját, amelyet azért viselt, hogy a te fájdalmadnak titka előtted feltáruljon. Nézz reá, a legnagyobb szenvedőre és lásd meg, hogy kell szenvedni. Hozza mocsoktalan fehér ruháját és lelkét, hogy felderülj és megtisztulj a környezetében. A szánalmat és megbocsátást, mert számonkérésére nem tudsz feleletet adni. Hozza az egyetlen örök talajt, amelyből boldog életed reményteljes galya nő. Ha eljön Ő, a te életed országútján imádkozzál vele, hogy jöjjön el az örök advent országa. Imádkozzál és készülj! Ámen.

Simén Dániel.

Karácsony; örömnünnep.

Alapíge: Lk. II. 10. „Ne féljeteK, mert imé hirdetek nékteK nagy örömet, mely az egész népnek öröme lészen“.

Karácsony az öröm ünnepe.

A karácsonyi öröömök arany sugara a kereszténységet megelőző korok lelki élményéből ered. Abból az időből, amikor pogány elődeink természetimádók voltak. Amikor egy-egy természeti tünemény megnyilvánulásának eredményét a bennük rejlő emberfeletti hatalmak és szellemek munkájának tulajdonították. Elképzelésük szerint két legfőbb szellem, a jóságnak és gonoszságnak, a világosságnak és sötétségnek szelleme uralta a természet világát. Örök harcban állván egymással, az ember sorsa a köztük dúló ütközet kimenetelétől függött. A szerencse vagy a balsors diktálta az ember jövőjét. Élete hullámozott, mint egy deszkaszálra menekült hajótörötté. De ebbe a nagy természet-drámába az ember bizó lelke egy optimista vonást lopott be. Szentül hitte, hogy egyszer minden jóra fordul, mert a világosság szelleme győz a sötétség felett. És hitében meg nem szégyenült. Minden esztendőben reája derül az a nap, december 25-ike, amely meghozta számára a biztos garanciát és amely lelkét belső újjongó érzéssel töltötte el. A fogyó nap hosszabbodni s az estvéli árnyékok rövidülni kezdtek, jeléül annak, hogy a világosság győzött a sötétség felett, beváltván az örök ígéletet, hogy az élet megújul, eszmélni kezd a halotti lepel alatt, hogy a tavasz színpompájában törjön elő, a nyár glóriáját vonja a küzdő ember munkája fölé s végül az ősz áldását ontsa szét. Ilyen határtalan öröm ceremóniális áldozatok bemutatásában, nagy nemzeti játékok megrendezésében jutott méltó kifejezésre. És ezeken a napokon az ókori ember lerombolta a szokások és törvények emelte korlátokat s az élet

hömpölygő folyamát teljesen új meder felé terelte. A katona letette a harci fegyvert, a kényur felszabadította rabszolgáját s asztala mellé ültette, a főnök vagy a császár bakója tétlenül hevert, ajándék-vivők boldog sokasága nyüzsgött az utcákon. Ujjongott, örült mindenki, mert beteljesedett egy nagy ígéret. — Ezt jelentette pogány őseinknek a karácsony ünnepe.

A keresztény felfogás egészen más színbe öltözteti karácsony jelentőségét, más értelmet ad a karácsonyi örömnak. Sok kedves és megható jelképes mozzanatot átvett az ősoktól, de a csillogó gyertyák, aranyalmás karácsonyfák elé egy képet festett, egy remekművet, melyet mindenki megcsodált s ma évezredek multán is megcsodál, mert a kép alá a világ minden élő nyelvének két leghatalmasabb és legmeghatóbb szavát véste: *anya és gyermek.*

* * *

Igen afiai! a bethlehemi jászol-bölcső fölé hajló egyszerű asszonyban megdicsőült az anyaság. Itt ment végbe a legragyogóbb, legdrámaibb női emancipáció. Hogy megértsük ezeket a szavakat, a Jézus születése előtti asszony-sorsról kell röviden szólnom. Mennyit ért egy asszonyi lélek, milyen volt a hivatása a nőnek ebben az időben? Egy mondatban kifejezhetjük, hogy rabszolgája legyen a férfinak. A férfi, mint a fizikai erő megtestesítője, igájába hajtotta a gyöngébb teremtetést s mint egyszerű tulajdont kénye-kedvére kihasználta. Hiszen úgy sincsen lelke a nőnek, vélekedett az ótestamentumi idők embere. Egy sorban áll az állatokkal. „Asszonyi állat” az s nem asszonyi lélek. Démon szállta meg ezt a teremtetést, tusakodott a görög bölcselő önmagában, ha az asszony lelkét vegyelemezni akarta. Sokrétegű, furcsa, szeszélyes. Egy örök paradoxon, sem vele, sem nélküle nem lehet élni. A római, ha vagyona volt hozzá, kéj-udvart tartott. Asszonyaival kereskedelmet űzött, mint egyszerű árucikkkel. S valóban nem nézte őket többre gazdaságánál. Ugy játszott velük, mint a gyermek játszik apró kis csecse-beccsékkel s úgy taposott reájuk, mint a gyermek reátapos játékaira, ha megunja őket. És az alsóbb néposztályok asszonyainak sorsáról talán jobb nem beszélnünk. Ezek a szerencsétlen páriák azért teremtdtek, hogy robotba öröljék le életüket, hogy zokszó nélkül tőrjék a bőrhasogató ostorcsapásokat, hogy rabszolgákat szüljenek és neveljenek uraik számára s ha netalán tán valamelyik arcára különös szépséget festett az

Isten, szülői, mint ingyencséget, jó csemegét áruba bocsássák. Az idő kereke lomhán lendül, de lendül. Vérkente tengelye fogcsavaró nyöszörgéssel fordul. A társadalmi változások áldozatot követelnek, de bekövetkeznek. Bekövetkeznek, mert az isteni gondviselés elküldi a maga követét, akin keresztül üzeni: bűnös, szennyes világ, ne tovább! Emberek, még meddig tápláljátok a piszkos, véres áradatot, nem látjátok, hogy már-már elnyeléssel fenyeget? Az idők teljességében megjelenik egy kis gyermek, ártatlan nevetése beleremeg az emberek szívébe, megborzadva ujságolják egymásnak az önmagukon észlelt változást. Itt valami történt, úgy vélik akaratukon kívül. Egy egész világ összeomlott bennük. Egy régi, megromlott világ. Milyen különös, ők még meg sem siratják ezt a régi világot. Hátat fordítva a fojtó, lángoló Gohmorának, mind Betlehem felé sietnek, hogy lássák a gyermeket, aki hirdetni jött egy új világot, akinek megváltó programja az Isten előtti egyenlőség, testvériség és szeretet. Hogy érezzék és élvezzék az égi üzenetnek tenger örömét. Elmenvén a jászol-bölcsőhöz tisztességet tegyenek az anya és a gyermek előtt, Lerakván kincseiket, ujjongó örömmel kiáltsák: „Legyen áldott a gyermek, kinek jöttével új élet derült mireánk és legyen ezerszer áldott az anya, aki e magzatot szülte“. Nem külső sallang, elhomályosító legenda a pásztorok és napkeleti bölcsek megjelenése az első karácsonyest történetének leírásánál, hanem a legmélységesebb jelkép, lélektani megokolása annak a határtalan tiszteletnek és hódolatnak, mellyel a királytól a koldusig, tehát minden ember az *anya* és a *gyermek* előtt adózik. Itt jut kifejezésre az a nagy drámai átalakulás a nő életében, amelyről fennebb említést tettem. Máriában megdicsőült az örök anya. Csoda-e, ha a nagy klasszikus korok festői glóriát vonnak a madonna feje fölé? S csoda-e, ha az első karácsonyest naiv leírója egyenesen az angyal szájába adja az üzenetet? Nem mindennapi dologról van szó, rendkívüli, világot-átszülő esemény történt. Megjelent az első édesanya a földön. Ez a legnagyobb örömuzenet s ezért karácsony a legtisztább örömnünnep a keresztény világ számára.

A pásztorok és a napkeleti bölcsek egyszerü kis csoportja csak megkezdte a tisztelgő felvonulást. A menet azóta nőttön-nő, mint a havas tetejéről leguruló hó labda, vagy mint a tengerbe siető patak. Mert az édesanya jelentősége is gyarapszik, mélyül és hatalmasodik. A klasszikus festők Máriában a Madonnát

festik meg fölülmulhatatlan és utánozhatatlan eredetiséggel, aki gyöngéd, forró szeretettel tartja kecsesen kis fiát, aki aggódó lélelemmel keresi elveszettnek hitt gyermekét, anyai megfeddésben részesíti midőn reátalál és aki kibeszélhetetlen fájdalommal, de egy hős elszántságával kíséri őt a Golgotára. Verdi, a legnagyobb olasz komponista muzsikájában is kifejezésre juttatja a gondolatot, hogy az anyaság lényege nála áldozathozatal. Napoleon egy új lelki vonást ad az anya jelleméhez, a jövő hatalmának kulcsát. „Adjátok nekem az anyákat, mondja s én megnyerem a háborút”. És mi mindannyian tudnánk hozzá adni újabb vonásokat és színeket. Mondanivalónk kiapadhatatlan, mint az édesanya lelke. De most e szent karácsonyi hangulatban különösen egy dolgot szeretnék figyelmeztetkedbe ajánlani testvéreim! Jól véssétek emlékezetetekbe, hogy az emberiség jobb jövője az anyák kezébe van letéve. Egy nemzetnek jó polgárt, egy egyháznak jó hívőt az édesanyák nevelnek. És a másik oldal ugyanigy igaz. Fájón igaz a börtön ajtajából visszakiáltó legény megrázó bucsuzása: „Mindennek anyám te vagy az oka!” Atyámfia! asszonytestvérem! te, aki ma fekete kenyeret szelsz gyermekednek és te, aki puha kalácsot vágsz s csillogó karácsonyfa elé állítod gyermeked, ne felejtse, hogy adakozó anyai kezedben fekszik az ők és mindannyiunk sorsa. Ne felejtse és tégy erős fogadást, hogy hivatásodat betöltöd. S ha fogadásodnak jegyében cselekszel, akkor számodra öröme lesz a karácsony s a te örömed „az egész népnek öröme lészen”.

* * *

Az asszonyt anyává azonban csak a gyermek teszi. Vannak ugyan mély, nagy lelkű asszonyok, kikben gyermek nélkül is kifejlődik az anyai adottság, jóság, gyöngéd szeretet s pazar adakozás-vágy. Akik egy intézménynek vagy egy családnak odaadóan gondját viselik. Chicagóban ismertem egy asszonyt, kinek villanyos- vagy vonat-jegyét ismeretlen emberek gyakran kifizették. Csak később tudtam meg, hogy ez a nagyasszony egy intézményen keresztül a város elesettjeinek valószínű édesanyja. S ha néha a sors összehozza egy-egy ilyen dédelgetett-felkarolttal, az igyekszik a fentemlitett módon egy parányit visszafizetni gyámolítója jóságáért. Az ilyen viszony azonban inkább a melegenérző emberies szívből táplálkozik. Az szerves kapcsolat csak az anya és a gyermek között jöhet

létre. Ahol a gyermek úgy nő ki az anya szive alól, mint a virág az ágból. Egy kép csak akkor teljes s áll ez különösen a karácsonyi képre, ha az édes anya mellett ott találjuk a gyermeket. És érdekes, testvéreim, az első karácsonyest előtt és mondhatjuk után e két lénynek a sorsa azonos. Az ókori ember a gyermeket s a nőt nagyon kevésbe vette. Ábrahám idejében, mint tulajdonuk legjavát, megáldozzák a gyermeket égő áldozattal. Maga Ábrahám is csak hosszas tusakodás után ébred a gondolatra, hogy Isten az ő hűségét nem egyetlen fia feláldozásán keresztül akarja próbára tenni. Isten azt akarja, hogy a gyermek éljen s általa a zsidónép elszaporodjék. A görögök a gyermekgyilkolás egy minősíthetetlen módszerét alkalmazták. Vézna testü gyermekeiket kihordták egy-egy félreeső helyre, az éhenhalásnak vagy vadállatoknak dobván prédául. A római telyhatalmu apa gyermekét felkoncoltatta, tettéért a törvény nem vonta felelősségre. Ezek a népek a világtörténelem színpadán mind vezető szerepet játszottak. Műveltségükkel sok szempontból még a jelen kor sem veheti fel a versenyt. Művészetüket évezredek csodálják. De egyben törpék maradtak, a gyöngédségben. Pedig erre volt és van ma is a legnagyobb szüksége a világnak. Ezt a felbecsülhetetlen kincset ajándékozta Isten nekünk Jézus születésében. „Elküldte az ő egyszülött fiát“, amit mi unitáriusok így fejezünk ki: *elküldte az első igazi gyermeket*, hogy magával hozza a *minden ember életének szentségét*. Akinek bölcsője előtt meghajolnak az együgyü, félénk pásztorok és a királyi hatalmasságok, mint a születés csodálatos szimbóluma előtt s kifejezik azt a hódoló tiszteletet, gyöngéd szeretetet és reménységet, amellyel az emberek körülveszik minden kis jövevény bölcsőjét. Igen testvéreim! Ennek a gyöngéd szeretetnek volt örök szép kifejezője Jézus élete. Csodálatos életének minden mozzanata ragyogó bizonyágtétel. Úgy ismerjük őt, mint a nagy életszeretőt. Hiszen ő mondja: „Azért jöttem, hogy éltetek legyen“. De mindezekfelett ő a legnagyobb gyermek-szerető. Az élet elesettjeinek és a gyermekeknek a barátja. Mert ez a két csoport van leginkább reászorulva a jóindulatu támogatásra. Az egyik lelkét meg kell tisztítani s Istenhez emelni, a másikat megtartani fehér ártatlanságban. Ezeket hívja magához s öleli meleg, nagy emberi szívéhez. „Engedjétek hozzám a kisdedeket“ mondja ő, mert az ilyeneké a menyneknek országa“. S ha tekintete eljátszik a kócos haju gyer-

mek seregen, lelkében tovább szövi, álmodja a gondolatot. „Engedjétek hozzám őket, hadd érezzem az ártatlanul dobogó szivek lázas verését s felejtsem el a nagy árvaságom a felnőtt emberek rideg világában, hadd érezzem az őszinte ragaszkodást, nyíltságot, az alakoskodó, fondorkodó farizeizmus helyett. Hadd legyek e gyötrő harcban olyan, mint a gyermek, 'bizó, töretlen, tiszta'. Gondoskodása szüntelenül sorsunk körül forog. „Ha valaki egynek is gondját felveszi, az én nevemben, engem fogad be“. Az idők folyamán olyan sokan magukévá tették Jézus felfogását a gyermekről. Menhelyek, ovodák, speciális iskolák halhatatlan, visszhangjai a Mester elgondolásának. Mind szélesebb rétegben kezd lábra kapni az a felfogás, hogy a gyermek nem egy alárendelt kis rabszolga, hanem maga a miniatűr ember s benne tisztelnünk kell a *minden ember életének szentségét*. Amíg idáig jutottunk sokat szenvedtünk, sokat harcoltunk, sokat csalódtunk. Egyetlen elégtételünk legyen az a tudat, hogy ebben a harcban mi, unitáriusok nem mint közknak, hanem mint zászlóvivők szerepeltünk. Egy példát említek. Channing Vilmos, amerikai unitárius lelkész esetét, kinek oroszlánrész jutott a néger rabszolgák felszabadításában. Ez a sápadt arcú, vézna, de mélységesen emberszerető fiatal ember ott a cambridge-i fűzfák alatt az élet nagy kérdésein rágódva, bizonyára sokszor látott dolgozó rabszolga gyermekeket. Bizonyára többször szemtanuja volt egy-egy jelenetnek, midőn kalmár kereskedők adták és vették őket. Ilyenkor az evangéliumra gondolt, Jézus mérhetetlen gyermekszeretetére s tanításának központi gondolatára: „Mindannyian egy Isten gyermekei vagyunk“. Nincs tehát különbség úr és rabszolga között. Csak jó és rossz, igaz és hamis, tisztességes és becstelen ember létezik. *Az ember öncélú lény, nem lehet eszköze másnak*. Ez volt az első hadüzenet a rabszolgaságnak. Mondanunk sem kell, hogy Channing egy egész világ ellenszenvével találkozott. Mint jellemző tény megemlítjük, hogy orthodox hitfelekezetek papjai, akik bibliai alapon, hivatkozván Pálnak ama kitételére, hogy „a szolga engedelmeskedjék az ő urának“, beigazoltnak látták a rabszolgaság föntartását, voltak legádázabb ellenségei. Channing az első karácsonyra, Jézus születésének jelképes jelentőségére támaszkodott. Az ő szellemében a *minden ember életének a szentségéért* harcolt. És győzött. Ha az első karácsony estén nem történt volna semmi egyéb, ez a gondolat örömmün-

neppé varázsolná számunkra és az egész keresztény világ számára a karácsonyt. Ennek a gondolatnak a törvénybe iktatásáért érdemes volt születni, élni és meghalni. És ezt a gondolatot csak egy *angyal* adhatta tudtul a világnak.

De van egy ennél mélyebb és magasztosabb jelentősége az első karácsony örömezenetének. Megszületett a krisztus-ideál. A szendergő gyermek magával hozta a minden szépért, jóért és igazért élő embert. „Még mindig majdnem hihetetlen nekem, mondja az egyik világhírű író, hogy egy fiatal galileai paraszt elképzelte, hogy a vállain viselheti az egész világ terhét; mindent, ami már történt s amit szenvedtek s mindent, ami történni fog s elszenvetetni... azoknak szenvedéseit, akiknek neve légió s kiknek lakásuk a sirok között van: elnyomott nemzetiségeket, gyárban dolgozó gyermekeket, tolvajokét, rabokét, azokét, kik némán tűrik az elnyomatást s kiknek hallgatását csak Isten hallja; és ezt nemcsak elképzelte, de tényleg el is érte, úgy, hogy most mindenki, ki személyiségével érintkezésbe jön, ha nem is hajlik meg az oltáránál s nem hajt térdet papja előtt, mégis valahogyan úgy érzi, hogy bűnének rútsága elvétetett s fájdalmának szépsége feltáratott“. Benne minden élet titka megfejtetett. Minden keresztény emberé és nemzeté. Gondolkoztatok-e afiai egy életbevágó, fontos kérdésen, hogy vajjon mi lett volna velünk, magyarokkal, akiknek ezer esztendőn keresztül csak a szenvedés jutott osztályrészül, krisztus-ideál nélkül? Vajjon mi lett volna belőlünk, unitáriusokból, ha már a kezdet-kezdetén Dávid Ferenc mártir halálával nem vésődik be lelkünkbe kitörülhetetlenül ez a bélyeg? Bizonyára felörlödtünk, megsemmisültünk volna. Hogy élünk és hogy álljuk a vihart, ez a bennünk rejlő krisztusi eszménynek köszönhető. Ezért a nagy jótéteményért vagyunk mi hála-sak Istennek s ezért örömezenet a karácsonyi evangélium.

És még valamiért, ami közel áll a mi demokratikus unitárius meggyőződésünkhöz. Jézust egy egyszerű asszony szülte. Durva daróc ruha takarta be finom, puha testét. De gondolata fenségesebben szárnyalt a császárokénál, mélyebben szántott a tudósokénál, lelke ragyogóbb volt a fényes palotáknál, szive tisztább a nap nevetésénél, szeretete lágyabb a muzsikánál. Milyen öröm érezni, hogy durva poszló ruhában is születnek nagy lelkek s ki tudja, talán épen a te gyermeked az; akinek születése az egész világnak öröme leszen.

Anya és gyermek! Ezek körül játszódnak le a karácsonyi események, de joggal mondhatjuk, a világtörténelem legdrámaibb mozzanatai. Az isteni gondviselésnek két különös áldása. Az anya, az életadó, az életmegszépítő. Forrása minden jónak és áldozatos cselekedetnek. Kiapadhatatlan, mint egy ős norman Isten sipja, melynek egyik fele a tengerbe torkollik bele. A gyermek az álmok, remények és ígéretek beváltója. A nagy eszmék megtestesítője. A szebb jövő záloga. Ez a karácsonyi öröm-üzenet. Testvérem! Te szenvedésekben is százszor áldott ember! Add át magad e megdicsőítő szent üzenetnek. Hadd hulljon, csak hulljon lelkedbe a mennyei harmat. Testvérem! Imádkozzál! „Dicsőség a magasságos mennyben Istennek, a földön békesség s az emberekhez jó akarat.“ Ámen.

Simén Dániel.

Érdemes perc.*

Amikor új hajókat építenek s mint gyönyörű úszó városokat a tenger ölére bocsátják, valaki, kedves ünnepség keretében megszenteli azokat. Amikor nehéz csákányokkal töretlen sziklákban új utakat vágnak, vagy hullámos folyók fölé merész ívű hidakat vonnak, mielőtt a forgalomnak adnák, selyem fehér szalaggal átkötik azokat s feszült érdeklődés varázsos hangulatában átvágják a szalagot.

Ez a hatalmas közönség a természet e szép, mesés keretében egyszerre ünnepel útépitést és hidépitést. Mert új, jelentős, jövődőt irányító út, melyet itt a sziklák drága ölén elindulva látunk, mert új, ellenséges partokat összekötő hid az, melynek felavatásán ennyien résztveszünk. (kb. 8000 ember).

Mintha csak álom volna az egész... Ezelőtt egy esztendővel szinte semmi sem volt ezen a helyen, szinte csak a leomlott mult fájdalmas képe temetkezett mélyebbre és mélyebbre s most hirtelen, álomszerűen, egy váratlan csoda emelkedett ide. Nem hiába legendás emlékek lengenek körül itt minket, nem hiába fog el egy igézet pazar szépségek láttán, hiszen akár a tudománynak van igaza, mely szerint ennek a kis rabló pataknak sok ezer éves szüntelen munkája magyarázza ezt a felszakadt természet-keblet, akár a legendák történeti meséjét hisszük el, mely szerint a csodás szépségek szívében váratlan megmenekülésről van szó, — egyformán kedves és egyformán értékes szépséggel bír ez a környezet, amely művészi keretet

* A tordai hasadékban épült „Bors Mihály menedékház“ felavatásán (Erdélyi Kárpát Egyesület ünnepe) elmondott beszéd.

adhat ennek a remek menedékkastélynak, melyet a mi ünnepi érzéseink ma felavatni akarnak.

Nem tudom, mi legyen az én mai szertartásom, mellyel ezt a házat szokás szerint felavatom, hogy a nagy közönség sokáig használja? Mi legyen a formája, mely igazán kifejezze azt a sok lelkesedő örömet, mely ezen pazar napfényes reggelen körülveszi ezt az alkotást.

Azt hiszem, nem tehetnék jobbat, nem csinálhatnám méltóbban, mint úgy, ha minden jelenlevő szive véréből egyetlen cseppet kölcsön kérnék, ha minden meleg tenyérből valamit ide igéznék, hogy annál tisztább és annál teljesebb legyen a szertartás, amikor ezen a napon hálánk és szeretetünk jeléül kezet szorítok az egyesület elnökével, mélt. Boros Mihály úrral, házigazdánkkal, kinek az egyesület mellett különösképpen köszönjük ezt a fenséges ajándékot (kézfogás). Boldogok vagyunk, hogy ilyen ünnepnek vagyunk a részesei.

Ilyenkor, szeptember hűvös üzenetű, szeles napjaiban, messze indulnak a fecskék és a gólyák. Érzékeny lelküket megérinti a hűvösödő környezet pusztuló melege s felébredt vágyuk délfelé viszi őket. Ők talán boldogok. Mindig odavándorolhatnak, ahol a napsugár édesen mosolyog, ahol a gondok a pazar fényű környezetben semmivé zsugorodnak. De nekünk csak egy hazánk, csak egy földünk, csak egy otthonunk van. Igaz, hogy ábrándos perceinkben nekünk is szárnyaink nőnek s a végtelen hegyeken túl kergetnek a vágyak, visznek valahová csendesebb, békésebb földek felé, de a valóság reggele mindig ide ébreszt, erre a földre. Nekünk ez a végzetünk, ezt a tényt semmibe vennünk nem szabad. Ez az egyetlen hajlékunk van s ezt kell olyanná tennünk, hogy abban mindig jól érezzük magunkat. Ezt kell meleggé, barátságossá, otthonossá varázsolni az emberi hangulat minden színével, hogy itt békésen, szeretettel, örömmel keressük a mindennapi kenyeret.

A történelem folyamán annyiszor láttunk emberi alkotásokat. Szüntelen lázas akarattal alkotott az ember. A kemény sziklákon át felszakította a földnek kebelét s sötét száju bányanyilásokon dolgozni küldte önmagát. Úgy szállnak le az emberek ezeken a tárnaajtókon, mintha a halál pitvarába lépnének. Halálsápadtan, fáradtan érkeznek vissza, ha sorsuk és szerencsésük nem csalta meg őket. Hatalmas, égre néző gyárakat építettek, hogy az örökös zugásban hosszú órákat töltsön a

munkás s láthatatlanul veszítse el erőben felörlődő meleg vérét. Émeletes üzletek nőttek, melyek egyhangú munkával sok, sok ifjut a napsugártól csaltak el. Aztán szüntelen dolgoztak irodában, fáradtak szabadfoglalkozásban, verejtékeztek ekék szarvai mellett az emberek. De nem igen jutott eszébe senki-nek pihenő hajlékot építeni a vérszegény ember számára, aki minden tudását, ifjuságát, szépségét, erejét, szeretetét odatemette a munka fekete temetőjébe.

Milyen jó, hogy az emberiség lelke mélyén ébred a gondolat s nemsokára diadalt ül mindenek felett az érzés, hogy kellenek helyek, hol békésen, lelket építve ki kell pihenje magát a lázas emberiség. Helyek, hol a természet lelke diktálja a hangulatot, hol az Isten szive dobog igazán s hol meg lehet tanulni a régi törvényt; a szeretet, a megértés tiszta üzenetét. Az ilyen alkotások gesztusai megett mindig megtaláljuk a testvériségnek drága gondolatát, azért mondjuk, hogy máma új utat és új hidat szentelünk. Ezek a helyek, hol a barangolva járó, természet bokrain és szikláin elfáradt, ragyogó arcú emberek álomra térnek, az indulatok és szenvedélyek kibékítő helyei. A sok felörlő munka után még mindig marad az emberben erő és akarat, még mindig marad vágy és érzelem és sokszor úgy megdagad, mint a megáradó folyam. Addig, míg el vagyunk foglalva, a mindennapi kenyeret keresve, addig, míg a kötelesség munkái nem adnak szabad időket, addig nem történik semmi baj. De a történelem a beszédes tanuja annak, hogy minden fekete pont, minden tragikus mozdulat, minden véres háború ott veszi kezdetét, ahol az emberiségnek üres, léha percei vannak, melyeket semmi alkotó, szép vonás nem tölt be. Akkor szakadt reánk, emberekre mindig a legnagyobb csapás, amikor az alkotásra teremtett ember nem tudta mit csinálni erejével, tudásával, lelkesedésével. Azért égetően fontos ezt a mindig mutatkozó felesleges emberi időt és erőt úgy felhasználni, hogy csak építsen és sohase romboljon.

Örömmel halljuk, hogy az olimpiai játékok megszervező-jét az idén a Nobel békedíjra ajánlják. Úgy látszik, kezdik ész-revenni a világon, hogy az ilyen szabadidőben foglalkoztató dolgok hatalmas tényezői a világbéke kialakulásának. Úgy lát-szik, az emberiség jövő sorsa azon fog eldőlni, hogy mit képes csinálni az ember azok alatt a szabad idők alatt, melyek a munkaórák tervszerű lecsökkentése után mindinkább adódní

fognak. Hiszen nemsokára sokkal több a szabad órák száma, mint a munkás óráké. Végtelenül fontos tehát foglalkoztatni az ember lelkét ebben az üresnek mondott időkben, úgy, hogy a jó, szép, a nemes és békés gondolat izmosodjék és ne az indulat és szenvedély legyen urrá.

Ezért üdvözlöm én Bors Mihály urnak a teremtő gondolatát, ezért a rejtett drága célért, mellyel megajándékozta azokat, kik békésen, testvériesen akarják tölteni idejüket, barátságos, otthonos hangulatban. Lehet, hogy odalent délen, a sziklás tengerek partjánál büszkék a hadvezérek, kik százezreket és milliókat fegyverrel állítanak szemben, hogy adott pillanatban az első ágyúdörgésre szakadjon az embervér. Lehet, hogy ők boldogok így, halálszüretre készülődvén, de mi itt a természet védő szépségei között, barátságos, imádságos hangulatban, a szeretet örökkétartó törvényeit gyakorolva, százszorta boldogabbak vagyunk. Nekünk ezek a jámbor, csendes szívütközöttek inkább tetszenek, mint másoknak a lármás, csatazajos halálhörgések.

Azt mondják, nem az a fontos, meddig élünk, meddig lángol vagy lobog vérünk, hanem az, hogy volt-e egy perc, amiért érdemes volt élnünk. Azt mondják, nem az a fontos, hogy életünk országutján milyen sebesen száguld autónk, hanem az, hogy volt-e a poros, köves útszélen egy virág, melynek illatáért érdemes volt megállani s belőle teleszívni örökre lelkünk.

Én úgy gondolom, hogy ezért a percért érdemes volt élni Bors Mihály urnak is. Ezért a percért érdemes volt szépet álmodni a legendák mesés völgyében. Köszönjük a percet, ez álmodni, az ajándékot, a menedékházat.

Fikker János,
lelkész.